

V. Beșevliev socotește că „inscripțiile protobulgare au o altă importanță de prim ordin” și anume pe aceea de „fenomen cultural”. Profesorul bulgar atrage atenția că nu s-a apreciat, pînă astăzi, la dreapta ei valoare importanța inscripțiilor protobulgare. Numărul inscripțiilor pe piatră și varietatea lor sînt superioare aceluia care se întîlnesc în lumea occidentală din epoca respectivă. Inscripțiile protobulgare — susține V. Beșevliev — nu pot fi comparate cu cele din lumea greacă sau din lumea occidentului romanic. În timp ce la Bizanț ele nu reprezintă altceva decît o continuare a unei vechi și milenare tradiții „apariția și existența inscripțiilor protobulgare nu se datorează nici tradiției și nici influenței bisericii creștine. Ele reprezintă un fenomen pe de-a-ntregul original care rămîne izolat în mijlocul culturii medievale a popoarelor vecine și mai depărtate” (p. 38).

Faptul că inscripțiile sînt scrise în limba greacă nu le diminuează importanța. Se știe doar, susține V. Beșevliev, că primele „texte în proză” ale unui popor au fost scrise în limba altui popor, mai vechi, care obișnuia să scrie într-o formă literară pe deplin conturată. În acest sens se citează cazul lui Quintus Fabius Pictor, care și-a scris opera în grecește și nu în latinește, sau al lui Einhard, scriitor german, care și-a redactat opera în latinește și nu în germană. În sfîrșit se citează și exemplul celei mai vechi cronici românești care a fost scrisă în limba slavobulgară.

Autorul atrage atenția că printre inscripțiile protobulgare păstrate există două în

limba bulgară, datînd, de asemenea, din secolul al IX-lea.

Un alt factor care diferențiază inscripțiile protobulgare de cele grecești este reprezentat de marea varietate a conținutului lor. Din acest punct de vedere, ele se subdivid în următoarele grupe: 1) inscripții — cronici epigrafice sau *res gestae*, 2) inscripții triumfale cu nume de fortărețe sau de bătălii, 3) inscripții onorifice, 4) inscripții menționînd edificii, 5) borne, frontiere, 6) inventare, 7) ordonanțe militare și 8) tratate de pace.

Ținînd seama de numărul și caracterul conținutului lor, se poate accepta afirmația lui V. Beșevliev că ceea ce în alte țări era scris pe materiale perisabile (papiri, pergament, hirtie etc.) aici, în Bulgaria, era scris pe piatră.

În continuare autorul prezintă detaliat fiecare grupă de inscripții în parte.

Firește, observațiile asupra importanței inscripțiilor protobulgare ca fenomen cultural sînt juste. Ele trebuie completate însă și cu constatarea că aceste inscripții apar într-o regiune care a cunoscut (în epoca antichității romane) obiceiul inscripțiilor. Astfel prezentîndu-se lucrurile este posibil ca numărul și marea lor varietate să constituie, cel puțin în parte, un ecou îndepărtat al tradiției inscripțiilor din vremea antichității romane.

Independent de aceasta lucrarea lui V. Beșevliev trebuie apreciată și din punct de vedere metodologic. Prin ea se demonstrează că inscripțiile ne oferă și alte probleme decît cele pe care le conțin textele lor.

Petrc Diaconu

NIELS BANTELMANN, *Hamfelde (Kreis Herzogtum Lauenburg). Ein Urnenfeld der römischen Kaiserzeit in Holstein. Mit einem anthropologischen Beitrag von Ursula Aner* (Hamfelde (districtul Herzogtum Lauenburg). Un cimitir de incinerare în urne din epoca romană imperială din Holstein. Cu o contribuție antropologică de Ursula Aner), *Offa-Bücher*, vol. 24, Neumünster, 1971, 205 p., 17 fig., 124 pl., 7 hărți, 7 planșe tipologice, 2 anexe.

Pentru specialistul în arheologie, monografia necropolei de incinerare de la Hamfelde este în primul rînd un model de valori-

ficare științifică a unui complex arheologic.

Autorul își delimitează în introducere precis sfera investigației sale. „Tratarea anti-

chităților a fost limitată conștient numai la materialul de la Hamfelde, pentru a putea obține o valorificare exhaustivă a descoperirilor și contextelor lor”.

Metoda de prezentare este sobră și precisă, elementele descriptive fiind folosite numai acolo unde este nevoie și sînt în mare parte înlocuite cu tabele, planșe, hărți etc., care oferă o imagine amplă și lămuritoare asupra materialului arheologic.

Valorificarea arheologică se face în cuprinsul a 11 capitole: I. Poziția cimitirului și raportul săpăturii (p. 11—12); II. Structura mormintelor și obiceiuri de înmormintare (p. 13—15); III. Ceramica (p. 16—22); IV. Arme și accesorii de armament (p. 23—27); V. Accesorii de costum (p. 28—32); VI. Obiecte uzuale (p. 34—36); VII. Vase de lemn sau bronz (p. 37); VIII. Alte obiecte de inventar (p. 37); IX. Cronologia (p. 38—43); X. Grupuri condiționate din punct de vedere social (p. 44—55); XI. Concluzii (p. 55—56).

Partea de valorificare arheologică este completată de o minuțioasă analiză antropologică, semnată de Ursula Aner (p. 58—78). Volumul se încheie cu descrierea succintă a celor 890 morminte și 45 de descoperiri izolate.

Necropola de la Hamfelde este prima necropolă de epocă romană imperială (secolul I î.e.n. — secolul al III-lea e.n.), cuprinzînd numai morminte de bărbați, valorificată integral după cele mai noi metode.

Majoritatea celor 890 de morminte sînt morminte de incinerare în urnă. Numai în două cazuri oasele au fost depuse într-un vas de materie organică care nu s-a păstrat.

Piesele de inventar au fost depuse pe rug odată cu cel decedat. Pe baza analizei bronzurilor s-a putut stabili temperatura de ardere: 900°—1 000°C.

În 16 morminte s-a constatat o împachetare cu pietre a urnei.

În aria cimitirului au fost găsite 7 arme (Waffenlager) care nu au putut fi puse în legătură cu nici un mormînt. Datorită faptului că au fost arse pe rug au fost interpretate ipotetic ca morminte de luptători morți

departe de locurile de baștină (p. 15). Respectînd contextul descoperirilor, prezentarea grafică a materialului arheologic se face pe morminte (pl. 1—118). Cînd este vorba de ceramică, accesorii de costum, arme etc., se remarcă o tendință consecventă de a reda o imagine cît mai fidelă atît în ceea ce privește tipurile de obiecte cît și răspîndirea lor topografică pe suprafața necropolei. Este ilustrativ de zint acest punct de vedere metoda de prezentare, de exemplu a materialului ceramic. După ce se stabilesc principalele grupe ceramice, tipuri de profile de buză sau motive ornamentale, se recurge la încadrarea lor în tabele care cuprind asocierea grupelor ceramice cu tipurile de profile sau motivele ornamentale, obținîndu-se astfel o imagine procentuală a frecvenței lor.

Pentru a putea obține o cronologie relativă a necropolei, toate piesele de inventar sînt încadrate într-un tabel sinoptic (Kombinations-tabelle). Se poate stabili astfel cu ce tipuri de obiecte apare o anumită grupă ceramică, care din acestea continuă după dispariția grupei respective etc. Această asociere permite lui N. Bantelmann sesizarea a 5 etape de folosire a necropolei. Poziția tipurilor pe harta necropolei reprezintă o verificare a tabelului de asocieri. De asemenea această stratigrafie orizontală permite delimitarea mormintelor mai bogate de cele mai sărace, a mormintelor cu arme (Waffengräber) sau chiar a unor subdiviziuni a acestora: exemplu morminte cu săbii (Schwertgräber), cu lănci (Zanzengräber), împrejurare care poate oferi indicii asupra poziției sociale a celor înmormîntați sau asupra apariției unor noi obiceiuri rituale generate de anumite evenimente istorice. Astfel de exemplu etapa a IV-a a necropolei care este caracterizată prin morminte cu un armament complet, a fost pusă în legătură cu contactul mai strîns între triburile germanice și romane din perioada războaielor marcomanice (p. 49).

De o importanță deosebită pentru completarea imaginii oferite de valorificarea arheologică sînt rezultatele analizei antropologice, metodă care se cere aplicată și la necropolele de incinerare din România.

Dintre rezultatele deosebit de interesante ale acestei investigații subliniem stabilirea gradului de ardere a materialului osteologic sau a vârstei și sexului indivizilor.

Pe baza analizei antropologice au fost sesizate înmormintări duble și s-a putut face o corelație între vârsta celor înmormințați și inventarul funerar. Astfel, de exemplu, pentru mormintele de copii, s-a constatat că acestea conțineau ceramică și niciodată arme, care apar numai foarte rar în mormin-

tele de adolescenți avind poate și o semnificație socială, și obișnuit în cele de adulți.

Interesante observații morfologice, patologice sau referitoare la mortalitatea celor înmormințați, subliniază încă o dată importanța și necesitatea acestei metode de investigație.

În încheiere nu ne rămâne decât să subliniem importanța metodologică deosebită a acestei monografii¹.

Radu Harhoiu

¹ Un început în această direcție în arheologia românească îl constituie recentele cercetări ale lui I. Ioniță asupra cimitirelor culturii Sîntana de Mureș-Cerneașov, dintre care lucrarea asupra cimitirului de la Independența a și văzut lumina tiparului; I. Ioniță, *Das Gräberfeld von Independența (Walachei). Zur relativen Chronologie und zu den Bestattungs- — Beigaben — und Trachtsitten eines Gräberfeldes der Sîntana de Mureș-Cernyachovkultur*, Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde, 1X, Bonn, 1971.